

شیوه حفظ کرامت انسانی در فعالیت های فرهنگی با الگو گیری از

سیره معصومین

چکیده

حفظ کرامت و گرامیداشت مقام انسانی به عنوان یک حق طبیعی و یک مبنای اصلی می باشد که نادیده گرفتن آن موجب عدم تحقق کمال انسانی می گردد. سیره عملی ائمه نیز نشانگر اهتمام به این حق انسانی است. معصومین با هدف ارتقای سطح معنوی و شناخت بشر، با حفظ و تکریم شخصیت انسانی، در عرصه های اجتماعی و فرهنگی رسالت خود را به اتمام رساندند.

تحقیق حاضر به روش توصیفی و با ابزار کتابخانه و مراجعه به کتب و نرم افزارها، به تبیین شیوه های حفظ کرامت انسانی در فعالیت های فرهنگی معصومین پرداخته است. نتایج حاکی از آن است که فعالیت های فرهنگی معصومین در دو بعد تربیتی، اخلاقی صورت گرفته است. معصومین در بعد تربیتی با شیوه های از محبت، توبیخ، تغافل، موعظه، ایجاد بستر آزاد اندیشی مناسب و تکریم افکار مردم به حفظ کرامت افراد پرداخته و در بعد اخلاقی به شیوه هایی همچون احترام به مستضعفین، انفاق با حفظ کرامت، تکریم اطفال، برقرار عدالت، دور از گناه، مدارا با اسیران، احترام به همسر و صراحت و صداقت در سیاست تمسک نمودند.

واژگان کلیدی: کرامت انسانی، فعالیت های فرهنگی، بعد اخلاقی، بعد تربیتی.

مقدمه

در تعالیم اسلام پس از مسأله خدا، انسان، محوری ترین موضوع به شمار آمده است و آفرینش جهان، فرستادن پیامبران و نزول کتاب های آسمانی برای رسیدن او به سعادت نهایی اش صورت گرفته است تمام انبیا آمده اند انسان را تربیت کنند، و این موجود طبیعی را از مرتبه طبیعت به مرتبه عالی و ما فوق الطبیعه، برسانند. از جمله مفاهیمی که باید در ابتدای شروع به امر تربیت انسان، مورد نظر قرار گیرد، توجه به کرامت او است. کرامت عزت، منزلت و ارزشی است که تمام انسان ها به طور یکسان از آن برخوردارند و به بیان دیگر کرامت این است که انسان دارای حرمت است و حق دارد در جامعه به طور محترمانه زندگی کند. تأمل و دقت در آیات قران ما را به این حقیقت رهنمون می کند که انسان دارای دو نوع کرامت است: کرامتی ذاتی و اکتسابی. مقصود از کرامت ذاتی آن است که خداوند انسان را به گونه ای آفریده است که در مقایسه با برخی موجودات دیگر، از لحاظ ساختمان وجودی از امکانات و مزایای بیشتری برخوردار است این نوع از کرامت، درواقع حاکی از عنایت ویژه خداوند به نوع انسان است و همه انسان ها از آن برخوردارند و مقصود از کرامت اکتسابی دستیابی به کمال هایی است که انسان در پرت تقوا، ایمان و عمل صالح، خود به دست می آورد.

با توجه به اینکه انسان موجودی اجتماعی است تحقق کرامت انسانی و فعلیت بخشیدن به آن به جلوه هایی از زندگی دنیایی بر می گردد. بنا بر این کرامت انسانی باید در فعالیت های اجتماعی او که فعالیت فرهنگی یکی از موارد آن می باشد، نمود یابد. فعالیت فرهنگی آن دسته از اقدامات و فعالیت های منسجم و هماهن، برای تحقق یک هدف عینی اجتماعی است که بر اساس شناخت

محیط طراحی و اجرا میشود^۱؛ فعالیت های فرهنگی ابعاد مختلفی دارد که در بعد تربیتی و اخلاقی نمود بیشتر یافته است.^۲ هدف اصلی در این نوع فعالیت رشد و تعالی فرهنگ اسلامی، تکامل و رسیدن به کمال انسانی است. رسیدن به این هدف نیاز به مولفه هایی دارد که توجه به آن ها لازم و ضروری است و نبود آن، سبب می گردد جوامع بشری به هدف غایی نرسد. از جمله آن مولفه ها حفظ کرامت انسانی است.

با توجه به آسیب ها و معضلات اجتماعی چون اعتیاد، خودکشی، طلاق، بی حجابی و بی احترامی بین افراد که جامعه کنونی با آن دست و پنجه نرم می کند و همه این موارد هم نشأت گرفته از بی توجهی به مقام والای انسانی و هدفی است که خلقت انسان ها بر پایه آن بنا گردید، ارائه الگویی مناسب از شیوه های حفظ کرامت انسانی در سیره کسانی که رسالت آنها هدایت جامعه بشری بوده امری لازم و ضروری است. چرا که فعالیت های فرهنگی در سیره معصومین با حفظ کرامت انسانی که اساس و زیر بنای دست یابی به یک جامعه سالم و متعالی است، بوده است

مقاله حاضر بر آن است که در ابتدا به شیوه های حفظ کرامت انسانی در بعد تربیتی فعالیت های فرهنگی معصومین و در ادامه به شیوه های حفظ کرامت انسانی در بعد اخلاقی را مورد بررسی قرار دهد.

الف) بعد تربیتی فعالیت فرهنگی سیره معصومین (علیه السلام)

یکی از ابعاد فعالیت فرهنگی معصومین که در آن کرامت انسانی لحاظ می گردد بعد تربیتی است. تربیت بر پرورش استعداد های درونی انسان و فراهم ساختن زمینه رشد استعدادهای آدمی دلالت

^۱احمد رضا قاندهلی، هدف گذاری فرهنگی و مدل مطلوب فعالیت فرهنگی در دانشگاه
^۲دستور العمل مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران در باره فعالیت های فرهنگی

می‌کند. جهت اثر گذار بودن فعالیت فرهنگی توجه به بعد تربیتی امری ضروری است. در این بعد از فعالیت فرهنگی می‌توان از روش‌هایی چون محبت، توبیخ، ایجاد بستر آزاد اندیشی مناسب با حفظ کرامت انسانی، تغافل، تکریم افکار مردم و موعظه استفاده نمود.

۱- محبت

یکی از شیوه‌های تربیتی معصومین که حفظ کرامت انسانی در آن لحاظ می‌شود؛ ابزار محبت می‌باشد. ابراز محبت و مهربانی با بندگان خدا در مقابل بی‌احترامی و توهین به شخصیت افراد از جمله شیوه ارتباطی است که باید حفظ کرامت انسانی افراد در آن رعایت گردد. چرا که برخی افراد در محبت کردن هم به گونه‌ای رفتار می‌کنند که، طرف مقابل احساس تحقیر به او دست می‌دهد که چنین محبتی در آموزه‌های اسلامی شایسته و پسندیده نمی‌باشد. معصومین ماکه الگوی انسان‌های روی زمین هستند از روش محبت با حفظ کرامت انسانی در مرتبه بالا بهره می‌گرفتند، از آن جمله، سیره تربیتی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مملو از مهر محبت به دیگران بود، به گونه‌ای که آن حضرت نسبت به همه مردم، دلسوز و مهربان بوده است. خداوند در آیه ۱۲۸ سوره توبه، مهربانی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را در برابر مؤمنان، چنین بیان می‌کند: «عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ»؛ به رنج افتادنتان بر او گران و دشوار است، به شما و به مؤمنان دلسوز، مهربان و دل‌بسته است؛^۳

رحمت و محبت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به نحوی وسیع و بی‌پایان بود، که عملاً به دوستان و پیروان خود در سطحی بسیار وسیع، درس احسان و محبت را می‌آموخت.

^۳-محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۲ ش، ص ۳۸۷

همچنین از بین معصومین، امام زین العابدین، پیک محبت بود این هم عجیب است: راه می رفت، هر جا بی کسی را می دید، هر جا غریبی را می دید، فقیر و مستمندی می دید، کسی را می دید که دگران به او توجه ندارند، به او محبت می کرد، او را نوازش می کرد و به خانه خودش می آورد. روزی یک عده جذامی را دید از اینها درخواست کرد، به خانه خود آورد و در خانه از آنها پرستاری کرد. خانه ایشان خانه مسکینان و یتیمان و بیچارگان بود^۴

رعایت مقام و کرامت انسانی، در نامه امام علی (علیه السلام) به مالک اشتر، چشمگیر می باشد که ایشان می فرماید: قلب خود را سرشار از رحمت و محبت نسبت به مردم ساز و همچون حیوان درنده نسبت بدانان مباش؛ زیرا آنان یا برادران دینی تو هستند و یا انسان‌هایی همچون تو.^۵

۲- توبیخ

افراد بشر؛ همه از اولاد حضرت آدم (علیهم السلام) بوده و شایستگی زندگی کریمانه، همراه با عزت و آزادگی را دارا هستند. این آزادگی، در کنه وجود آدمیان پدید آمده و هیچ کس را یارای زدودن آن نیست. کرامت انسانی، هدیه خدا به انسان و بزرگداشت مقام او است. همان‌گونه که همه اشخاص وظیفه دارند بزرگی مقام انسان را ارج نهاده و او را گرمی دارند، خود شخص نیز موظف است این کرامت الهی را پاس داشته و آن را حفظ کند. حتی خود انسان نیز حق تحقیر و کوچک کردن خود را ندارد. او می باید این امتیاز الهی را پاس دارد و در نزد هم نوع خود سرخم نکند. به همین منظور معصومین (علیهم السلام) در فعالیت های فرهنگی خود در مواجهه با افرادی که رفتارهایی انجام می

^۴. مرتضی مطهری، سیری در سیره ازائمه اطهار، تهران، صدرا، ۱۳۷۸، چاپ سی ام، ص ۱۰۰-۱۰۱

^۵ نهج البلاغه، نامه ۵۳: «وَأَشْعِرْ قَلْبَكَ الرَّحْمَةَ لِلرَّعِيَّةِ وَالْمَحَبَّةَ لَهُمْ وَاللِّطْفَ بِهِمْ وَلَا كُونَ عَلَيْهِمْ سَبْعاً ضَارِياً تَغْتَنِمُ أَكْلَهُمْ فَإِنَّهُمْ صَنَفَانِ: إِمَّا أَخْ لَكَ فِي الدِّينِ أَوْ نَظِيرَ لَكَ فِي الْخَلْقِ».

باشنیدن این سخن، چهرهٔ امام (علیه السلام) دگرگون شد، به گونه ای که پس از پایان یافتن جلسه نیز تغییر چهره ایشان مشهود بود. خلیفه از او پرسید: یا اباالحسن! چرا تو را دگرگون می بینم؟ آیا از آنچه اتفاق افتاد ناراحتی؟ فرمود: آری. پرسید: چرا؟ فرمود: مرا در حضور طرف دعوا با کنیه (که محترمانه تر از معمول است) نام بردی. چرا نگفتی یا علی! برخیز و در کنار طرف دعویت بنشین؟^{۳۳} سیرهٔ امام علی (علیه السلام) این گونه است که حتی احترام زائد نسبت به خویش را در جایی که موجب تحقیر و دل آزرده گی دیگری شود، بر نمی تابد. همانطور که عدالت، زیربنای کرامت انسانی است امام علی (علیه السلام) با برقراری عدالت اجتماعی در بین اقشار مختلف جامعه و نبودن تبعیض و تقسیم ناعادلانه امکانات سعی در حفظ حقوق و شخصیت و کرامت انسان ها داشت .

^{۳۳}موفق بن احمد خوارزمی، مناقب خوارزمی قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۴ق، ، ص ۹۸

نتیجه گیری

کرامت انسانی، یکی از مهم ترین مشخصه های ماهیت انسان به شمار می رود و همان چیزی است که خداوند به خاطر آن به فرشتگان امر فرمود در مقابلش به خاک بیفتند، و موجودی که در برابر این کرامت سر تعظیم فرود نیاورد، به خشم الهی دچار عذاب شد. بنا بر این، در هیچ زمان و مکانی شایسته نیست به کرامت انسانی بی احترامی شود و بر آن خدشه وارد آید و هر فعالیت اعم از اجتماعی و فرهنگی و .. که افراد برای رسیدن به کمال و سعادت انجام می دهند اگر در آن به شخصیت انسان ها بی احترامی شود، اثر مطلوب را به دنبال ندارد.

بنا بر این با توجه به آنچه بیان شد، حفظ کرامت انسانی اصل اولیه در فعالیت فرهنگی، اعم از بعد اخلاقی و تربیتی می باشد. بدین معنا که در روش های؛ محبت، توییح، ایجاد بستر آزاد اندیشی مناسب، تغافل، تکریم افکار مردم و موعظه که جهت اثر گذاری بعد تربیتی استفاده می گردد اگر به گونه ایی باشد که شخصیت انسان ها در آن نادیده گرفته شود، تاثیر گذار نخواهد بود. همچنین در احترام به دیگران، دستگیری از فقیران، انفاق، مدارا با اسیران، دوری از گناه صداقت و صراحت در رفتار که به عنوان روش های بعد اخلاقی هستند اگر به کرامت انسانی توجه نگردد رضایت خداوند را به دنبال ندارد.

فهرست منابع:

قران كريم

نهج البلاغه

۱- ابن ابی الحديد، فخرالدين ابو حامد عبدالحميد، شرح نهج البلاغه، ج ۲، قم، مكتبه آيه الله العظمى

المرعشى النجفى، ۱۴۰۴ق

۲- ابن سعد، محمد بن سعد، الطبقات الكبرى، ترجمه محمود مهدوى دامغانى، ج ۲، تهران، انتشارات

انديشه، ۱۳۷۷ش

۳- ابن شهر آشوب مازندراني، ابو جعفر محمد بن علي، مناقب آل ابی طالب، ج ۲، نجف، مكتب الحيدريه،

۱۳۷۶ق

۴- الصنعاني، عبد الرزاق؛ المصنف، تحقيق حبيب الرحمن الأعظم، منشورات المجلس العلمى؛ ج ۹، بی

جا، بی تا

۵- انورى، حسن، فرهنگ فشرده سخن، ج ۱، تهران، سخن، ۱۳۸۲

۶- بدران، عبدالقادر، تهذيب تاريخ دمشق، ج ۷، بيروت، داراحياء التراث العربى، ۱۴۰۷ ه.ق

۷- بغدادى، ابو بكر احمد بن على؛ تاريخ بغداد، ج ۸، بيروت، دارالكتب العلميه ۱۴۱۷ ه.ق

۸- عاملى، محمد بن حسن، وسائل الشيعة، ج ۸، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ۱۴۰۹ ه.ق

۹- حلى، احمد بن محمد، عدة الداعى، قم، انتشارات دار الكتاب الإسلامى، ۱۴۰۷ ه.ق

۱۰- شيخ مفيد، ابو عبد الله محمد بن محمد بن نعمان عبرى، الارشاد، ج ۲، قم، دار المفيد، ۱۴۱۴

ق

- ۱۱-طبرسی، حسن بن فضل؛ مکارم الأخلاق، قم، چاپ چهارم، شریف رضی، ۱۴۱۲ ق
- ۱۲-طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الأحکام، ج ۳، تهران، چاپ چهارم، دار الکتب الإسلامیة، ۱۳۶۵ه.ش
- ۱۳-طوسی، محمد، الامالی، قم، دارالثقافه، ۱۴۱۴ هـ ق
- ۱۴-طبرسی، حسن فضل بن، مکارم الأخلاق، شریف رضی، قم، ۱۳۷۷
- ۱۵-خواجه نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد بن حسن، اخلاق ناصری، تهران، انتشارات علمیة اسلامیة، ۱۴۱۳ق
- ۱۶-عبداللهی، زهرا، سیره رسول خدا با همسران، چاپ دوم، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۲
- ۱۷-فیض الاسلام اصفهانی، سید علی نقی، ترجمه و شرح نهج البلاغه، تهران، موسسه و چاپ و نشر تالیفات فیض الاسلام، ۱۳۷۹
- ۱۸-کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۶، تهران، دار الکتب الإسلامیة چاپ چهارم، ۱۳۶۵ه.ش
- ۱۹-کلینی رازی، محمد، ترجمه و متن کامل اصول کافی، ترجمه صادق حسن زاده، ج ۴، چاپ دوم، قم، قائم آل محمد، ۱۳۸۵
- ۲۰-متقی، علی بن حسام الدین، کنزالعمال، ج ۱۶، لبنان، دارالکتب علمیة، بی تا
- ۲۱-مجلسی، محمد تقی، بحار الانوار، جلد ۲، ۱۴۰۳ ق
- ۲۲-محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱، قم، سازمان چاپ و نشر دار الحدیث، ۱۳۸۴
- ۲۳-مطهری، مرتضی، سیری در سیره اژانه اطهار، تهران، صدرا، چاپ سی ام، ۱۳۷۸
- ۲۴-محمدی گیلانی، محمد، اخلاق اسلامی، تهران، انتشارات سایه، ۱۳۷۸

۲۵-مطلبی، سید ابو الحسن، سیره نبوی، قم، انتشارات کلیدر ۱۳۸۰

۲۶-نوری طبرسی، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل، جلد ۱۴، موسسه آل البيت(علاحیاء

التراث، ۱۴۱۱ق، ۱۹۹۱

۲۷-همایش بین المللی امام خمینی و قلمرو دین، مجموعه آثار همایش امام خمینی و قلمرو

دین «کرامت انسان»، مجموعه مقالات، تهران، عروج، ۱۳۸۶

۲۸-خوارزمی، موفق بن احمد، مناقب خوارزمی، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۱ق

۲۹-مجله طوبی، تکریم درسیره پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)، ۸۵، شماره ۱۵